

inte Andersson att hitta möjliga komparativa fördelar, utan blir en ren beskrivning av en hamn med sitt tillhörande inland snarare än ett analytiskt verktyg.

Framställningen väcker många tankar och frågor som förtjänar vidare studier och analys. En är den om effekten av den merkantilistiska handelspolitiken på enskilda handelshus och handelsmän. Det verkar som att handelshuset Ekman kämpade med den ekonomiska börda som politiken medförde, till exempel genom att man behövde betala högre tull när varor skeppades på utländsk köl. Här finns det utrymme för fördjupad analys. Hur stora var utgifterna kopplade till handelspolitiken, till exempel tullar? Hur påverkade politiken lönsamheten? Styrde det om handelshusens verksamhet? Hur mycket protesterades det mot den förda politiken? Författaren kommer förhoppningsvis ha möjlighet att utveckla dessa och andra intressanta frågeställningar i framtida skrifter.

Uppsala universitet

HENRIC HÄGGQVIST

Johan Östling, *Humboldts universitet: Bildning och vetenskap i det moderna Tysklands historia* (Stockholm: Atlantis 2016). 359 s.

I dagens universitetsdebatt har namnet Humboldt fjärat sig från den preussiske aristokrat som levde sitt liv från 1767 till 1835, och som under 16 turbulenta månader arbetade med utbildningsfrågor i Berlin. I åkallan av hans namn kan anas löften om en återupprättelse av den sanna bildningen och akademiska friheten, om ett uppror, eller åtminstone en markering, mot kortsiktigt marknadstänkande. Kritiken av en utilistisk samtid får gärna blicka bakåt i spanandet efter en bättre framtid. "Humboldt" har blivit en bläckplump, på vilken uttolkare av universitetets idé kan projicera skiftande föreställningar.

Dylika tankegångar kan stimuleras vid läsningen av boken *Humboldts universitet*, i vilken Lundahistorikern Johan Östling utforskar Humboldttraditionens uppkomst och den verkningshistoria som denna historia kommit att få, primärt i tysk debatt. I ett inledande kapitel artikulerar han sin uppgift: att ge historisk insikt om denna tradition och dess skiftande betydelser, i förlängningen att ge perspektiv på samtidens akademiska självförståelse. Ett parallellt men inte sammanfallande studieobjekt utgörs av vad som kallas "den klassiska universitetsmodellen", ofta inskriven i en historia som vill göra det universitet som 1810 öppnade i Berlin till en nydanande modell. Östling diskuterar även de redskap han använt för att lösa sin uppgift. Kombi-

nationen av ett idé- och ett kunskapshistoriskt perspektiv blir till ett sätt att fjärma sig från det "jubileumssyndrom" som genren universitetshistoria lidit av. Den idéhistoriska ansatsen följer idéerna om universitetet och bilderna av Humboldt inom traditionen och innebär närmast ett diakront perspektiv. I den kunskapshistoriska ansats som tar fasta på kunskapens medieformer, aktörer, begrepp och rum framstår infallsvinkeln som mer synkron, eller med författarens ord, "epokspecifik".

I de följande kapitlen förmår Östling att på ett förtäat men nyanserat sätt presentera en myckenhet aktuell forskning om hur bilderna av Humboldt och hans universitet omvandlats med tiderna. Berlinuniversitetet var inte så originellt och omvälvande nytt i förhållande till andra tyska universitet under 1800-talet. Lagom till hundraårsjubileet 1910 fann man i arkiven programskrifter av Humboldt. Tidens tyska professorer, "mandarinerna", fann här även svar på frågor som de brottats med. Denna brottnings framkallade bilden av Humboldt som universitetsreformator, vilken kunde ge en föreställd traditions legitimitet åt det forskningsimperativ som hade institutionaliserats först i ett senare skede.

Att Humboldt inte var en självfallen referens ens sedan man på detta sätt upptäckt – eller uppfunnit – hans betydelse framgår i de kapitel som utgör bokens empiriska tyngdpunkt. I dem följs traditionens fortsatta öden och omtolkningar. Fokus ligger på ett par perioder med förhöjd upplevelse av kris för universitetet, i första hand åren efter andra världskriget respektive det tidiga 1960-talet. Framställningen utgår från ett antal aktörer och deras texter, vilka framstår som exempel på traditionen. Central i den blir sociologen Helmut Schelsky och hans skrift från 1963, *Einsamkeit und Freiheit*, som redan i titeln åkallar Humboldt. Men hänvisningen var inte bara nominell utan Schelsky hade reell kunskap om de historiska texterna och en högst levande relation till traditionen. Detta gav hans inlägg en specifik vikt som gjorde att efterkommande fick förhålla sig till Schelskys bild av Humboldt. Samtidigt fanns röster som varken ville återupprätta eller reformera den klassiska universitetsmodellen, utan snarare befria samtiden från den bildningstradition som var inflätad i den komplicerade historia som tyskarna hade att bearbeta.

Östling visar fint hur den tyska debatten var just tysk. Den hade sin särprägel genom att gång på gång återvända till och värdera det egna arvet. Trots den akademiska internationaliseringen fick utländska förhållanden ringa inflytande på det inhemska meningsutbytet. Den tyska diskussionen var inåtvänd och bakåtblickande. På ett fascinerande sätt är det som om Humboldt släppte loss från historien först när det återförenade Tyskland drabbades av Bolognaprocessen, då hänvändelserna till "Humboldt" blev mer frekventa än substantiella i en eldfärdig debatt om universitetets kris. Med

tanke på hur symbolladdat året 1968 är blir jag lite nyfiken på varför det faller mellan de studerade perioderna – hann man helt enkelt inte diskutera Humboldt då? Det hade också varit intressant att ta del av en lite mer explicit diskussion av grunderna för urvalen av exempel i form av aktörer och texter.

Vid millennieskiftet växte så intresset för Humboldtgestalten även i andra länder, men utan matchande intresse för eller kunskap om de tyska sammanhang som Humboldt verkat i. I denna kunskapslucka har Östlings bok en uppgift att fylla som ett ”korrektiv” – lite av ett favoritord i framställningen – i den mån policydeklarationer vill bygga på gedigna kunskaper. Östling har tagit sig an en mångbottnad tradition, vars historia han aldrig vill sammanfatta i enkla motsatspar. Till exempel framhåller han att samtidigt som det är lätt att se debattörer som motsatser när den ene är för det den andre är mot, så förenas de av den gemensamt delade grundvokabulär som diskussionen förs i. Östlings framställning är gediget underbyggd och väl genomarbetad. Han framträder som en vördnadsfull vägvisare genom en spegelsal av tolkningar och ger den historiografiska dubbelbelysning som behövs för att säga något klokt om när Humboldt egentligen fick sin betydelse.

Göteborgs universitet

HENRIK BJÖRCK

Max Engman, *Språkfrågan: Finlandssvenskhetens uppkomst 1812–1922* (Borgå: Svenska litteratursällskapet i Finland/Atlantis 2016). 458 s.

Henrik Meinander, *Nationalstaten: Finlands svenskhet 1922–2015* (Borgå: Svenska litteratursällskapet i Finland/Atlantis 2016). 335 s.

Finlands nyligen timade 100-årsjubileum har medfört att en rad nya skrifter om dess historia sett dagens ljus. Om jag räknat rätt har exempelvis hela tre nya biografier om *Marsken* Mannerheim utkommit på svenska. Naturligen har bokfloden fokuserat på det tilländalupna seklet; tidvis sannerligen karaktäriserat av djup dramatik med ett antal veritabla ödesfrågor då landets framtid otvivelaktigt direkt stod på spel.

Ändå har man som läsare ibland velat efterlysa en något vidare tidsram, också inkluderande närmast föregående period då landet var ett storfurstendöme i det ryska imperiet. Härutöver finns på vår sida Ålands hav en självklar nyfikenhet ifråga om hur det svenska arvet påverkades och fann nya, mindre dominerande former samt om dess fortsatta utveckling fram till idag.

Vare nog med att genast konstatera att dessa önskemål tillgodoses på ett storartat sätt i de här anmälda båda volymerna. Så tillhör författarna